

Anadolu'da Yunan Mezaliminin İtalyan Tanıkları

Mevlüt Çelebi*

Öz

İşgal, hangi gerekçeyle ve hangi ülke tarafından yapılırsa yapılsın arzu edilen bir durum değildir. 1919'da İzmir ve Batı Anadolu'nun geniş bir bölgesi Yunanlılar tarafından işgal edildi. İşgal gerekçesi, İzmir ve bölgede Türklerin Rumlara karşı katliam yaptıkları iddiasıydı. Paris Barış Konferansı'nda İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından verilen bu karar, İtalyanlar tarafından da kabul edildi. Yunanlılar 15 Mayıs 1919 günü İzmir ile başlayan işgallerinde öylesine büyük katliamlar yaptılar ki, işgal iznini veren ülkeler bile seyirci kalamadılar. Yaşananlardan dolayı sorumluluk hissedilen bu ülkeler bir heyet oluşturdular. Amerikalı Amiral Mark Lambert Bristol başkanlığında İngiliz, Fransız ve İtalyan generallerden oluşan bu heyet 1919 yazında Anadolu'da Yunan işgali altındaki bölgelerde çeşitli incelemeler yaptı. Pek çok tanığı dinleyen bu heyet bir rapor yayınladı ve Anadolu'daki olumsuz durumun sorumlusunun Yunanistan olduğunu duyurdu.

İzmir savaş sırasında imzalanan gizli antlaşmalarla önce İtalya'ya vaat edildi. Buna rağmen İngiltere, Müttefiklerinin, Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesine izin vermesini sağladı. İtalyanlar, kendilerine yapılan haksızlığı unutmadılar ve Yunan işgal kuvvetlerinin her hareketini kayıt altına aldılar. İzmir'in işgalinde, limandaki İtalyan savaş gemilerinden Roma'ya gönderilen raporlarla işgal saat saat kayıt altına alındı. İtalya; Yunan katliamlarını belgelendirirken, bir yerde onların İzmir'i işgal etmelerine karşı çıkmakta haklı olduğunu göstermiş oluyordu. Buna rağmen İtalyanların titiz davrandıkları gözden kaçmamaktadır.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, mevlut.celebi@ege.edu.tr ORCID: 0000-0001-8244-661X DOI:10.37879/9789751758866.2024.529

Osmanlı Hükümeti ve Anadolu Türk halkı İzmir'in işgaline ve Anadolu'daki Yunan zulmüne karşı tepkisini dünya kamuoyuna İtalya aracılığıyla duyurmuştur. İstanbul Hükümeti ve Aydın Vilayeti'nin, Anadolu'daki Yunan mezalimi hakkında İtalyanlara pek çok nota verdiklerini gördük. Ancak İtalyanlar, Osmanlı Hükümeti'nin ve diğer Türk makamlarının konu hakkında verdikleri notalara göre işlem yapmadan önce, mutlaka kendileri de bir araştırma yapmışlardır. Biz de Türk makamlarının verdikleri notalarda dile getirdikleri zulümleri değil, İtalyanların kendilerinin tespit ettikleri mezalimlerden söz eden belgeleri tercih ettik. Bu belgeler gazeteciler, subaylar ve İzmir'de görevli İtalyan diplomatlar tarafından İstanbul'a İtalya Yüksek Komiserliğine ya da Roma'ya ilgili makamlara gönderilmiştir.

Bildirimizde Anadolu'daki Yunan mezalimini İtalyan arşiv belgelerine göre inceleyeceğiz. İtalyan yetkililerin incelemeleri ve tanık oldukları olayların tamamını değil, örnekleme yöntemiyle yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, İtalyanlar, Yunan Mezalimi, Yunanistan, İşgal.

Italian Witnesses of Greek Massacre in Anatolia

Abstract

Occupation is not a desirable situation for whatever reason and by which country. In 1919, Izmir and a large area of Western Anatolia were occupied by the Greeks. The reason for the occupation was the claim that the Turks carried out massacres against the Greeks in Izmir and the region. This decision, made by England, France and the United States at the Paris Peace Conference, was also accepted by the Italians. The Greeks committed such great massacres in their occupation that started with Izmir on May 15, 1919 that even the countries that gave permission for the occupation could not stand by. These countries, which felt responsible for what happened, formed a delegation. This delegation consisting of British, French and Italian generals under the chairmanship of American Admiral Mark Lambert Bristol made various investigations in the Greek-occupied areas of Anatolia in the summer of 1919. This delegation, which listened to many witnesses, published a report and announced that Greece was responsible for the negative situation in Anatolia.

Izmir was first promised to Italy with the secret agreements signed during the war. The Italians did not forget the injustice done to them and recorded every move of the Greek occupation forces in order to prove the wrongness of sending Greece to Anatolia. Italy; While documenting the Greek atrocities, she was showing that he was right to oppose their occupation of Izmir. Despite this, it is not overlooked that the Italians are meticulous. Before taking action according to the notes given by the Ottoman Government and other Turkish authorities on the subject, the Italians must have done a research themselves. So, we preferred documents that mention the atrocities detected by the Italians themselves, rather than the atrocities expressed by the Turkish authorities in their notes. These documents were sent to the relevant authorities in Istanbul or Rome by journalists, military officers and Italian diplomats stationed in Izmir.

In our paper, we will examine the Greek atrocities in Anatolia according to the Italian archival documents. We will do it by sampling, not all of the investigations and the events witnessed by the Italian authorities.

Keywords: Anatolia, İtalyans, Greek Massacre, Greece, Occupation.

Giriş

Türk tarihinin son yüzyılının dikkat çeken bir yönü de Türk halkının yaşadığı acılardır. Bu acıların en hafifi ocağından, vatanından uzak kalmak; en ağırıda insanlık onurundan uzak bir esareti yaşamış olmaktır. Türkler, Kafkaslardan Balkanlara, Adalardan Yakın Doğu'ya kadar geniş bir coğrafyadan Anadolu'ya, yaptıkları göç hareketlerinde ağır kayıplar vermişlerdir. Kaybedilen savaşların sonucu olarak ve herhangi bir hazırlık için zaman olmadan yapılan göçlerde hedef, Anadolu topraklarına ulaşarak canlarını kurtarmaktır. Özellikle Balkan Savaşlarında art arda yaşanan hızlı yenilgiler, günümüzde devam eden acılar ve sonuçlar bırakmıştır. Ne var ki, kaybedilen I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu kez, Anadolu'da yaşayan Türkler de vatanlarını kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır.

İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya; Osmanlı Devleti hakkında daha I. Dünya Savaşı devam ederken imzaladıkları gizli antlaşmalarla kararlarını verdiler. Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu coğrafyanın paylaşımını hedefleyen gizli antlaşmaların Rusya'da meydana gelen Bolşevik İhtilalinden sonra dünya kamuoyuna ilan edilmiş olması, Rusya hariç, diğer ülkelerin niyet ve kararlarında herhangi bir değişiklik meydana getirmemiştir. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı izledikleri siyasetin esasını bu

gizli antlaşmalar oluşturmuştur. Burada adı geçen ülkeler arasında yaşanan esas sorun Anadolu topraklarının paylaşımı sırasında meydana gelmiştir.

Savaşa girerken imzaladıkları 26 Nisan 1915 tarihli gizli Londra Antlaşması ile İtalya'ya vaat edilen İzmir, İngiltere tarafından 1917'de savaşa kendi yanlarında girme karşılığında Yunanistan'a da vaat edilmişti. Savaşın sonra toplanan Paris Barış Konferansı'nda İtalya ile Yunanistan arasında yaşanan mücadelede, dünya siyasetini yönlendiren İngiltere, Akdeniz'de kısmen daha güçlü İtalya yerine, kendisine bağımlı bir Yunanistan istediği için bu ülkeyi destekledi. İngiltere ile birlikte Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini alan Yunanistan, 15 Mayıs 1919 günü İzmir'de Anadolu topraklarına ayak bastı. Yunanistan, İzmir ve zengin art bölgesini "vatan" yapmak maksadıyla Anadolu'ya geldi; yüzlerce yıl egemenliği altında yaşadığı Türklerin Yunan hâkimiyetini kabul etmesinin mümkün olmadığını bildiği için, ilk günden itibaren işgal ve şiddet birlikte yürütüldü. Bu suretle Türklerin direnişini kırmayı hedefleyen Yunanistan, Anadolu'da kaldığı üç buçuk yıl boyunca; kendilerini İzmir'e gönderen devletleri ve tarafsız ülke gözlemcilerini bile tepkiye sevk eden eylemler yaptı. Yunan birliklerinin yerli Rum çetelerle iş birliği halinde gerçekleştirdiği katliamlar Osmanlı hükümeti tarafından tespit edilerek İtilaf Devletleri nezdinde protesto edildi. Yunan birliklerinin kendileri adına İzmir'i işgal etmesine izin veren İtilaf Devletleri, Yunan askerleri ve Rumların yaptığı savaş suçlarına kayıtsız kalamadı. İtalyanların zorlamasıyla Paris Barış Konferansı'nda, Amerikalı Yüksek Komiser Mark Lambert Bristol başkanlığında bir heyet kuruldu. 12 Ağustos 1919'da ilk toplantısını yapan Müttefikler Arası Tahkik Heyeti, Anadolu'da yerinde yaptığı incelemelerini 15 Ekim 1919'da tamamladı. Heyet, Yunan işgal bölgelerinde yaptığı incelemelerden sonra hazırladığı raporda, Anadolu'daki durumun sorumlusunun Yunanistan olduğunu açıkladı.¹

İtalyan makamlarının Yunan işgal güçlerinin işledikleri filler hakkında gönderdikleri yazıların konu kısmında "Massacri (Katliamlar)", "Atrocità

1 Amerikalı Amiral Bristol'un başkanlığını yaptığı bu heyetin incelemeleri sonunda yayınladığı rapor için bk. Peter Buzanski, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyonun Raporu", çev. Kayhan Sağlamer, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, C 9-10, S. 49, Ekim 1971, s. 5-10; Mustafa Turan, "İstiklâl Harbi'nde "Müttefikler Arası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 4, Kasım 1991, s. 695-722. Bristol heyetinin incelemeleri sonucu hazırladığı rapor İtalyan gazetelerinde, Anadolu'da yaşananların sorumlusunun Yunanlar olduğu vurgulanarak yer buldu. *L'Idée Nazionale*, 2 Dicembre 1919.

(Vahşet)”, “Eccidio (Katliam)”, “Crudeltà (Gaddarlık)”, “Brigantaggio Greco (Yunan Haydutluğu)” ve “Atrocità Greche (Yunan Vahşeti)” gibi terimler kullanıldığı görülmektedir. İtalyan belgelerinde dikkati çeken noktalardan birisi, Anadolu’da yaşayan Rumların da bunlara katıldıklarıdır. Bu sadece İzmir’in işgaliyle sınırlı değildir.

Yerli Rumlar, çoğu zaman Yunan askerî üniforması giyerek şiddet eylemlerine katıldılar. Yerli Rumların, yüzlerce yıl birlikte yaşadıkları Türklere karşı yaptıklarına, Anadolu’daki Yunan makamlarının müsamaha gösterdiği gerçektir. Nitekim pek çok belgede Yunan askerleri ile yerli Rumların iş birliği yaptıkları ve askerî elbise giyerek eşkıyalık yaptıkları yazılmıştır. İtalyan belgelerinde verilen bilgilere göre; Rum din adamları da Türklere karşı hareketlerde ön planda yer almışlardır. Yunan askerlerinin ve yerli Rumların Türklere karşı yaptıkları mezalim; nedensiz ve vahşice öldürmeler, hırsızlık ve yağma yapma, adam kaçırma, hapse atma, tecavüz, eşkıyalık, camileri tahrip ederek Müslümanların kutsal kitabı Kuran-ı Kerim’in ayaklar altında çiğnenmesi ve bunun gibi maddi ve manevi baskıları içermiştir.

Yunanlıların ve yerli Rumların Anadolu’da yaptıkları katliamlar hakkında İtalyan belgelerini ikiye ayırmak doğru olacaktır. İlki, Osmanlı Hükümeti ve Türk halkının İtilaf Devletleri içerisinde kendilerine en yakın hissettikleri İtalyan makamlarına Yunan zulmü hakkında gönderdikleri çeşitli şikayetlerden oluşan belgelerdir. İkinci ise, İtalyanların, herhangi bir etki, telkin ve yönlendirme olmadan, kendiliklerinden tespit ettikleri Yunan mezalimleridir. İtalya, I. Dünya Savaşı esnasında imzalanan gizli Londra ve St. Jean de Maurienne Antlaşmalarıyla kendisine vaat edilen İzmir’in, İngiltere’nin ağırlığını koyması nedeniyle Yunanistan’a verilmesini hiçbir zaman unutmadı ve affetmedi. İtalyanlar, Yunanlıların Anadolu’da yaptıkları her kötülüğü kayıt altına almaya özen gösterdiler. Bundan maksatları, yaşananların sorumlusu olarak müttefiklerini göstermek istemeleridir. İtalyanlar, böylece, İzmir ve çevresinin daha önce kendilerine vaat edildiği halde Yunanlılara verilmesinin yanlışlığını olaylarla ve belgelerle ortaya koymak istediler. Bu bildirimizde İtalyan otoriteleri tarafından tespit edilen ve İtalya Dışişleri Bakanlığı ve Ordu Arşivi’nde muhafaza edilen belgelerden faydalanarak Yunan mezalimi hakkında genel bir değerlendirme yapacağız.

Niyetimiz bu kısa bildiri kapsamında Anadolu’daki Yunan işgallerini ele almak değildir. Yunanlıların başta İzmir olmak üzere Anadolu’da gerçekleştirdikleri işgaller esnasında yaptıkları zulümleri çeşitli yayınlarımızda ele alıp

inceledik.² Yunan askerlerinin ve onlarla iş birliği yapan yerli Rumların Türk halkına uyguladıkları zulümler hakkında genel değerlendirmeler yapıp bazı örnekler vereceğiz.

1. Yunan İşgalleri

İzmir, daha önce İtalya'ya vaat edilmiş olmasına rağmen, Doğu Akdeniz'de nispeten güçlü bir İtalya yerine daha zayıf ve kendisine bağımlı Yunanistan'ı tercih eden İngiltere'nin ağırlığını koymasıyla 15 Mayıs 1919'da Yunan birlikleri tarafından işgal edildi. İşgal, hâlâ tartışma konusu olan ilk kurşunun atılmasından sonra tam bir katliam ve yağmaya dönüştü. İtalyan arşivlerinde yaptığımız çalışmalarla elde ettiğimiz sonuçları, yukarıda zikrettiğimiz çeşitli yazılarımızda ele alıp incelediğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. Sadece yeni bulgular olarak, İtalyan gazeteci Ernesto Vassalo'nun, işgal günü tanık oldukları hakkında yazdıklarını bir yorum ya da ilave olmaksızın tarihten bir fotoğraf karesi halinde aktaracağız. İşgal günü İzmir'de bulunan Vassalo, ilk kurşunun atılmasından sonra yaşanan paniğin ardından yaşananları şöyle anlatır:

“Türk Avı”

Sahneler: Konak meydanında kısa süreli bir çatışma yaşandıktan sonra sahne, çok sayıda Yunan askerî ve pek çok Rum vatandaşına -Müttefik ve üst düzey Yunan yetkililer kaydettiler- kaldı. Ağaçlarla kaplı meydanda bulunan iyi donanımlı yüzlerce Yunan askeri derhal düşmanlarına ateşe başladılar. Kayıpları çok az olmasına -iki Yunan askerinin öldürüldüğü konuşuluyor- rağmen Yunan birliklerinin saldırganlara karşı her türlü şiddet eylemini meşru hale getirdi. Kışlayı bombalayabilir, yakaladıkları herkesi öldürebilirlerdi. Fakat kışla ve valilik civarında bulunan az sayıda asker, aralarında çocuk ve kadınların da bulunduğu kalabalık halindeki sivil Türkler, teslim oldukları zaman, Wilson Prensipleri sayesinde Anadolu'ya ayak basmış Yunan askerlerinin yapmamaları gereken her türlü hakaretine maruz kaldılar.

- 2 Bu yayınlarımızdan bir kaçı için bk. Mevlüt Çelebi, İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922) *Greek Massacre in Anatolia on Italian Archives Documents (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010; Mevlüt Çelebi, “İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali”, *XIV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 9-13 Eylül 2002 Ankara*, C III, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 45-56; Mevlüt Çelebi, “İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi”, *XV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 11-15 Eylül 2006 Ankara*, C V, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 2335-2350.

Ateş sona erer ermez, büyük çaplı bir Türk tutuklaması başladı. Tutuklananlar büyük gruplar halinde, elleri başlarında, ilk ateşte yaralanıp hastaneye kaldırılan valilikten veya kışladan çıkıyorlardı. Tükürüklerle ve hakaretlerle sivri uçlu metal parçalarla veya dipçik ve kabzalarla karşılandılar. Süngülü askerlerin ortasında kaldılar. Gözaltı için hiçbir hazırlığın olmadığı Yunan gemilerine yönlendirildiler. Sık sık, üç defa “Zito Venizelos!” diye bağırarak zorunda kaldılar. Korkmuş ve ürkmüş yaşlıların, kadınların ve Türk askerlerin sesleri duyulabiliyordu: Venizelos! Sokakta esirlere yapılan işkence arttı. Rum kalabalık onlara gülüyordu. Esirler, yara bere içinde her taraflarından kan damlayarak zar zor yürüyorlar ve merhamet diliyorlardı. Yunan askerleri arasında kıyıda yürüyen esirlerin üzerine bazı Rum evlerinin pencerelerinden tabancayla ateş ediliyordu. Asker kıyafeti giyinmiş pek çok yerli Rum, Türklere katliam yapmak için heyecan içindeydiler. Fes, öldürülme vesilesi olmuştu. Eğer Türklere çalışırken ya da teknelere kaçarken fark edilirse ateşlere hedef oluyordu. Kordon boyunca yere düşmüş -vurulmuş ya da sadece yaralı- olanların kıymetli eşyaları alınarak denize atıldılar. Ana caddede bir Rumun, iki Yunan askerinin arasında bileklerinden kelepçeyle tutuklu bir Türke yaklaşmış kafasına arkadan ateş ettiğini bir müttefik subayı gördü. Rum gençleri eğleniyorlardı.

Diğer esirler gibi üzerinden kan damlayan bir Türk yarbayı, Yunan askerleri tarafından ileri itildi. Bir dizinin üzerine düştüğü görüldü. Rıhtım boyunca, küçük bir Türk balıkçı teknesi, bir İngiliz subayın anlık görüntü aldığı keşif gemisiyle, aralarında İtalyan savaş gemisi Bronzetti'nin de yer aldığı gemiler bulunuyordu. Elli yaşını aşmış Türk subayı, bitkin ve acı çektiği halde, içinde komutan Soldati, İtalyan donanmasından gemi kaptanı ve Müttefikler Arası Denizcilik Kontrol Subayı Grenet, Türk Jandarması Müttefikler Arası Kontrol Subayı Jandarma Binbaşı Carossini ve diğer komutanların bulunduğu Bronzetti'nin birkaç metre ötesinde yere düştü. Türk subayının yanından geçen Yunan askerleri onu tekmelediler, alay ettiler. Bu sahneyi gören bizimkiler, İngiliz amiralinin, Müttefik denizcilerinin müdahale etmeyecekleri emrinden ötürü müdahale edemediklerinden acı hissettiler. İşte, bir Yunan askeri yaşlı Türk subayına yaklaştı -dizlerinin üstünde inliyor- avuçlarıyla ağzına getirdiği suyu içti, Türk subayını sırtından süngüledi. Çok yakında bir Yunan subayı vardı fakat kayıtsız kaldı. Bizim komutan Grenet kendini alamadı, aşağıya rıhtıma indi. Yunan subayına yaklaştı ve askerine, bu aşırılıklardan uzak durmasını

emretmesini rica etti. Yunan subay, soğuk bir ifadeyle, bunun kendi işi olmadığı cevabını verdi. Doğu'da önemli görevler üstlenmiş ve Yunanca konuşan Binbaşı Carossini aşağıya indi ve Yunan askerlerini kendi dillerinde, esirlere ve bilhassa yaralı olanlara karşı görevlerini hatırlattı. Bu arada Türk subayı denizcilerimiz tarafından, doktorun bulunduğu gemimiz Duilio'nun güvertesine taşındı. Daha sonra şehirdeki bir hastaneye nakledildi.

15 Mayıs ve sonraki günlerde Türklere karşı şiddet ve zulüm devam etti. Bir kısmı Fransız ya da Amerikalı subaylar tarafından savunuldu ve serbest bırakıldı. Rum halkından bazıları şahsi intikam peşine takıldılar. Yunan askerlerinin Türkleri tutuklanmalarında yardımcı oldular ve Türklere büyük nefretleri patlayacak bir alan buldu. Yerli Rumların kendi başlarına veya başlarında Yunan devriyeleriyle dolaştıkları görülüyordu. Özellikle gece, Müslümanların ve Avrupalıların -bilhassa İtalyanların- evlerine, bazı Türklere gizlendikleri için arama yapacakları bahanesiyle daldılar.

15 Mayıs gecesi yaşanan ölümler hakkında farklı ve abartılı rakamlar verilmektedir. Güvenilir kaynaklar bana şu ölüm rakamlarında güvence verdiler: 300 Türk, 100 Rum ve 2 Yunan askeri.

“Yağma”

Aynı zamanda, Türklerin her yerde tutuklandığı sırada Pazar ve şehrin pek çok yerindeki Türklere ait dükkânlar yağmalanıyordu. Şehir, açgözlü ve hırsız Rum ayak takımlarına terk edilmişti. Kapılar kırıldı, düşük insanların yapabileceği her şey yapıldı. Türk polisi ya tutuklandı ya da ortadan kayboldu. Katil ve hırsızların hükmü geçiyordu. Yirmi kadar İtalyan mağazasıyla bir kısım İngiliz ve Fransız mağazaları da yağmalandı. Yunanlılarınki yağmadan kurtuldular. Bunlar, sahipleri tarafından kapılarına birer Yunan bayrağı olan kartlar asılarak işaretlendiler. Musevi ve Ermeniler kapılarına, Türk mağazası olmadıklarını göstermek için kendi amblemlerini çizmişlerdi. Bugün 18 Mayıs sabahına kadar mağazaların büyük kısmı hâlâ kapalı, ticarethanelerin bulunduğu sokaklar hâlâ tenha, her yer uğursuz bir sessizliğe bürünmüş halde. Yağmalanmış bazı mağazaları ziyaret ettim. Zarar gören Türklere ve İtalyanlarla görüşerek bilgi aldım. Halim Mustafa, bana, tercüman aracılığıyla dükkânında yaklaşık 40 bin Franklık malının yağmalandığını bildiren bir not verdi. Aynı mağazada tabancası için

kılıf satın alan bir bayan bize yaklaştı ve bir Yunan subayı tarafından soyulduğunu söyledi. Kendisine Yunan Komutanlığı'na müracaat etmesini tavsiye ettim.

Hırsızlıkların büyük kısmı -genellikle- zengin Türklerin evlerine zorla giren silahlı Rumlar tarafından yapılmış ve paraları, mücevherleri ve gümüş takımları tehditle alınmıştır. Bu soygunların çoğu, İngiliz ve Amerikan makamlarına, Yunan Komutanlığına haber vermeleri için bildirildi.”³

İzmir'e yapılan Yunan çıkartması İtalyan makamları arasında yazışmalara konu olduğu gibi, basın da işgali en ince ayrıntılarına kadar ele alan haberlere yer verdi. İzmir'de Yunan askerleri ve onlarla iş birliği yapan yerli Rumların işledikleri fiillere en çok yer veren gazetelerden biri olan *Il Tempo*'nun sadece bir haberine atıf yapmakla yetineceğiz. İzmir'de yaşananları “İzmir Katliamları (I Massacri di Smirne)” olarak yorumlayan *Il Tempo*, Yunan birliklerinin İzmir'e çıkmasıyla başlayan katliamların Foça ve Uurla'ya kadar uzandığını yazmıştır.⁴

Başta İtalyanlar olmak üzere vicdan sahibi Avrupa kamuoyunun ve sağduyulu Avrupalı siyasetçilerin uyarılarına rağmen, Yunan işgali şiddet, yağma, ölüm, sürgün ve tecavüz gibi eylemlerle özdeşleşerek devam etti. Yunanlı işgal güçleri, Türklerin kendilerini “efendi” olarak kabul etmeyeceklerini bildiklerinden, şiddete başvurdular, maddi ve manevi baskının her türlüünü denediler. Yunan askerleri ve iş birlikçi yerli Rumların mezalimleri İzmir ile sınırlı kalmadı. Yunan birlikleri tarafından işgal edilen Manisa ve Aydın'da da mezalimin her türlüüne rastlandı.

Aydın, Yunan birlikleri tarafından ilk olarak 27 Mayıs 1919'da işgal edilmiştir. Aydın'da meydana gelen olaylar hakkında tutulan 6 Haziran 1919 tarihli bir günlükteki bilgiler, Yunan işgalini yaşamak zorunda kalan hemen her Anadolu toprağında tekrarlandı. *Il Tempo*'dan verilebilecek bir örnek, olaylara dair genel bir kanaat sağlayabilecektir. Buna göre iki Yunan askeri, bahçesinde zeytin toplamakta olan bir Türk kadına tecavüz etmek amacıyla saldırdılar. Fakat kadının bağırması üzerine olay yerine gelen kişiler kadını,

3 Ernesto Vassalo, “I greci hanno occupato Smirne fra i massacri e i saccheggi”, *Il Tempo*, 9 Giugno 1919. İtalyan gazeteci Ernesto Vassalo'nun İzmir'in işgaline dair izlenimleri hakkında bk. Mevlüt Çelebi, “Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIX / İzmir'in İşgali Özel Sayısı, 2019, s. 131-154.

4 *Il Tempo*, 10 Giugno 1919.

askerlerin elinden kurtarmayı başardılar. Benzer bir saldırı girişimi de Yorgancı Hacı'nın eşine ve kızına karşı yapıldı. İki kadın, bahçelerine giderken sekiz-on Yunan askerinin tecavüzünden oraya gelen kişilerin yardımları sayesinde kurtuldu. 3 Haziran günü Veli Ağa'nın saatinin ve bir altın lirasıyla ve dört kâğıt lirasının Yunan askerleri tarafından çalındığı⁵ bilgisi pek çok yerde ve tarihte gerçekleşen eylemlerendir.

1919 yılının en dramatik tablosu Menemen'de yaşanmıştır. İzmir'den sonra işgal sahalarını genişletmek isteyen Yunanlar, 12 Haziran 1919 günü Bergama'yı da işgal ettiler. Burada tutunamayan Yunan birlikleri Menemen'e doğru çekilirken, 16-17 Haziran 1919 gecesi Menemen'de büyük bir katliam yapmıştır. Avrupa kamuoyunun da dikkatini çeken ve İzmir'deki İtilaf Devletleri temsilciliklerinin gönderdikleri görevliler aracılığıyla incelemelerde buldukları Menemen'de, aralarında Kaymakam Kemal Bey'in de bulunduğu yüzlerce Türk katledilmiştir.

Menemen'deki katliam duyulduktan sonra İzmir'deki İtalyan komutanlığı ve temsilciliği olay yerine sağlık malzemesi ve incelemelerde bulunmak üzere görevliler göndermiştir. Menemen'de incelemelerde bulunan Doktor Brunetti ve bir İtalyan subayı, ayın 16'sında Yunan askerlerinin Müslüman halka karşı katliam yaptıklarını, mallarını yağmaladıklarını ve her yeri yakıp yıktıklarını tespit ettiklerini bildirmişlerdir.⁶ Bu iki İtalyan subayı, Yunan birliklerinin Menemen'de sistemli bir yağma ve Müslüman halka katliam yaptıklarını gözleriyle gördüklerini ve çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu 200'den fazla ölü ve yüzlerce yaralı saydıklarını da kayda geçirmişlerdir.⁷ Bu olayın da gösterdiği üzere, Anadolu'daki İtalyan yetkililer Menemen'de yaşanan katliamı yakından takip ederek kayıt altına almışlardır. Konu hakkında vereceğimiz son kayıt, 6 Temmuz 1919 tarihli bilgi notudur. Nota göre; Bergama'dan kaçan Yunan birlikleri, 17 Haziran'da işgal ettikleri Menemen'de, kaymakam ve ailesiyle 30 kadar memuru ve 300 sivil Türkü öldürdükten sonra evleri yağmalamışlardır.⁸

İtalyan yetkililerin tespitiyle, Yunan kuvvetleri ve Rum halkı birlikte Bergama-Soma arasındaki Türk köylerini yerle bir etmişlerdir. Bununla ve

5 Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito, (USSME), E3-5/3.

6 USSME, E3-4/3; USSME, E8-87/22; USSME, E8-87/30.

7 Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Affari Politici, (ASDMAE-AP), 1919-1930, Busta (B) 1644-7738. Roma'dan Paris'teki İtalyan Heyeti'ne, 22 Haziran 1919.

8 ASDMAE-Conferenza della Pace (CP), Pos.16 Turchia, B. 57-50.

Menemen ile diğer yerlerde Türklere yaptıklarından “övünç” duymuşlardır.⁹ 1919 yazı Türkler için gerçekten de çok zor bir yıl olmuştur. Bu zorluk, uzun savaş yıllarının getirdiği açlık, kıtlık gibi maddi zorluklarla sınırlı değildi. Asıl katlanılması zor olan, işgalcilerin insanlık dışı uygulamalarıydı.

28 Haziran 1919 tarihli bir belgeye göre İzmir ve Edremit'e asker çıkarmaya devam eden Yunanlılar katliamlara devam etmişlerdir. Belgede verilen rakamlar, Yunan işgalinin korkunç yüzünü de göstermektedir. İzmir'in köylerinde 22 ve Ahmetli'de 45 Türkü öldüren Yunan işgal kuvvetleri, Manisa'da bütün Türklerin evlerini arayarak yağmalamışlardır.¹⁰

Yunan işgal bölgesini dolaşan İtalyan görevliler de Türklerin maruz kaldığı mezalim hakkındaki tanıklıklarını kayıt altına almışlardır. İzmir İtalyan Temsilciliği görevlilerinden Mario Indelli, Büyük Menderes Vadisi ve Kuşadası'ndan Aydın'a kadar yaptığı kısa gezinti hakkındaki izlenimlerini İzmir Temsilcisi Kont Carlo Senni'ye 29 Haziran 1919'da bir rapor halinde sunmuştur. Indelli adı geçen raporunda; “Aydın'daki çatışmadan ve Nazilli'nin boşaltılmasından bir gün önce Yunan askerlerinin ve sivil Rumların, Karapınar bölgesine büyük zararlar verdiklerini, Germencik-Aydın arasında kalan, Yeniköy, Kadıköy ve Emir köylerini yaktıklarını, Erbeyli, Şevketiye, Tekeler, Dermencik, Ahırköy, Osmanbükü, Kürtler ve Kızılcaköy'de katliam yaparak yaktıklarını”¹¹ bildirmiştir. Indelli, 13 Aralık 1919'da İstanbul Yüksek Komiserliğine gönderdiği raporda da Yunan askerlerinin ve Rum halkın işgal bölgelerindeki Müslüman halkı katletmeye, işkence etmeye ve çapulculuk yapmaya devam ettiklerini kaydetmiştir. İngiliz, Fransız ve Amerikan meslektaşlarının da kendisinininkiler gibi raporlar gönderdiklerini bildiğini not eden İtalyan diplomat, 24 Ekim'de, Karşıyaka'nın dış mahallesinde ikamet eden Kunduracı Ali Bey'in, bazı Rumlar tarafından ağır bir şekilde yaralandığı ve soyulduğunu eklemiştir. Indelli, Yunan askeri ve yerli Rumların başka katliam olaylarından da söz etmiştir. En dikkat çekici bilgi, askerî elbise giyen sekiz Rumun, câmiye topladıkları, Nif (Kemalpaşa) yakınlarındaki Başköy halkının paralarını zorla aldıkları ve eşraftan Sakal oğlu Mustafa'yı ve Ali'nin eşi Dudu Hanım'ı işkenceyle yaraladıklarıdır.¹²

9 ASDMAE-AP, 1919-1930, B., 1644-7738. İzmir'deki İtalyan deniz subayı Grenet'ten Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na, 22 Haziran 1919.

10 USSME, E3-4/3. Rodos'tan Doğu Akdeniz İtalyan Seferi Kuvvetler Komutanı General Giuseppe Battistoni'den Başkomutanlığa.

11 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia, B. 57-50.

12 ASDMAE-CP, Pos.16, Turchia, B. 57-54.

2. İşgal Yılları

Yunan kuvvetleri İzmir'e çıktuktan kısa bir süre sonra işgal sahasını genişletti. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmekte amacı, bölgeyi Yunanistan'a ilhak etmektir. Söz konusu toprakların sahibi olan Türkler, bu gerçeği gördükleri için bütün imkanlarıyla Mustafa Kemal Paşa liderliğinde verilmekte olan Milli Mücadele hareketine destek verdiler. Aynı topraklar için verilen mücadelede Yunanlılar, varlıklarını kabul ettirmek için sert bir yönetim kurdular ve müsamahasız bir işgal siyaseti uyguladılar. Bu genel tablo, Yunan işgali altında kalan bölgelerde ve işgal yıllarında görülmektedir.

Yunanlıların işgal bölgelerindeki zulümlerini yerinde tespit ve kayıt altına almadaki İtalyan makamlarının önemli bir rolü olduğunu tekrar etmeliyiz. İtalyanların bu işi adeta gönüllü olarak yerine getirmelerinde elbette, İzmir'in kendilerine verilmemiş olmasına verdikleri tepki etkili olmuştur. İlâveten Yunanlıların yaptıklarını tespitte kendilerine haksızlık edildiğini kanıtlanma çabası da söz konusudur. Ancak bizim için önemli olan, bir kısmı Türk makamlarına da yansıyan eylemlerin doğruluğu ve kayıt altına alınmış olmasıdır. İtalyan belgeleri de Yunan askerleri ve yerli Rumların Türklere yaptıkları zulmün, Türklerin direnişine paralel olarak attığı ve genişlediği kanaatimizi desteklemektedir.

Ayvalık'tan Menderes bölgesine kadar Yunan işgaline karşı başlatılan silahlı direniş, Yunanlıların öfke ve kin duygularını artırmıştır. Burada da isimlerini şükranla anmamız gereken Albay Ali Çetinkaya'dan Albay Mehmet Şefik Aker'e ve Yörük Ali Efe'den Cafer Ağa'ya kadar asker ve sivil Kuva-yı Milliyecilerle başa çıkamayan Yunan kuvvetlerinin, bunun acısını masum halktan çıkarttıkları görülmektedir.

Osmanlı Jandarma Teşkilatı Bölge Müfettişi Binbaşı Mario Carossini, 11 Ocak 1920'de İzmir İtalyan Delegasyonu'na gönderdiği raporda, "Çok zor şartlar altında yaşayan Türklere karşı Yunan askerlerinin ve askerî elbise giymiş Rumların kötü muamele ve şiddet uygulamalarının devam ettiğini" belirterek şu ibret verici olayı örnek vermiştir: "25 Eylül gecesi, Torbalı Karaköy'e silahlı olarak gelen 15 kişilik çete, Yunan hükümetinin emri. Bir Türkü öldüreceğiz diyerek, Veli Ağa oğlu İbrahim'i öldürdüler".¹³ Torbalı civarında benzer bir olay sonraki yılın ilk günlerinde meydana geldi. Üzerlerinde

13 ASDMAE-CP, Pos.16, Turchia, B. 56-45.

Yunan askerî üniforması olan yirmi kişilik bir grup 5 Ocak günü, Torbalı Karakuyu'da halka kötü muamele ve işkence yaptıktan sonra, eşraftan Hafız Süleyman'ı ve kardeşi Mehmet'i yaralayarak 3 bin liralарını gasp ettiler.

8 Ocak'ta askerî üniformalı ve tüfekli 16 Rum, Keçeli'de, içerisinde pek çok insanın bulunduğu camiyi kuşattıktan sonra paralarını alıp bir köylüyü öldürdüler. Aynı köyde bir eşrafın damadı ve 8 aylık hamile olan kızı Fatma da katledilmiştir. Zeybek elbisesi giymiş dokuz Rum 9 Ocak'ta Çambeli köyüne saldırarak halktan zorla 3 bin Türk Lirası almışlardır. Aynı gün, öncekiler gibi Zeybek elbisesi giymiş 8 kişilik başka bir çete, Nif yakınlarındaki Ören'de halktan 4 bin Türk Lirası gasp etmişlerdir. Yoğurtcu ve Demirci köylerinin Müslüman halkının, mallarını satmak için Torbalı pazarına giderken, Yunan askerî üniforması giymiş kişilerden oluşan çete tarafından yolda soyulurken, İzmir merkezine giden yola birkaç dakikalık mesafede olan Karantina'da son iki ayda yirmi ev Rum hırsızlar tarafından soyulmuştur. Urla, Ödemiş, Tire, Bayındır, Nif, Menemen ve Torbalı'daki Türk çiftliklerinde can güvenliğinin olmadığı için buraların %10'nu bile ekilememiştir.¹⁴

Yunanlıların tahammülsüzlükleri hayatın her alanında kendini göstermiştir. 1920 yılı başında yaşanan bir sansür olayını örnek olarak verebiliriz. İzmir gazetesi Şark'ta 16 Ekim 1919'da Müttefikler arası Sansür Komitesi tarafından kısmen sansür edilerek yayınlanan "Birazcık İtidal" başlıklı makale nedeniyle, Yunan yetkililer, gazetenin Genel Yayın Müdürü Zeki Bey'i, makalenin yazarı Yunus Bey'i ve Sorumlu Müdürü Kenan Bey'i tutukladılar. Adı geçen üç kişinin Yunan Divan-ı Harb'inde yargılanmaları sonucu; Zeki ve Yunus Beyler birer yıl hapis ve iki biner Draһmi para cezasına çarptırılıp Yunanistan'a gönderilirken, sorumlu müdür birkaç gün sonra serbest bırakıldı. İzmir'deki müttefik temsilcileri, Sansür Kurulu tarafından görülen bir yazı nedeniyle adı geçen kişilerin tutuklanmalarını, İzmir Yunan Yüksek Komiseri Aristidis Sterghiadis nezdinde protesto ettiler. Sterghiadis'in; Divan-ı Harb mahkemesinin bağımsız olduğu cevabı vermesi üzerine İzmir'deki müttefik temsilcileri, sorunu İstanbul'daki Yunan ve diğer yüksek komiserlere aktardılar. Bu arada iki gazeteci, Yunanistan'a gönderildi.¹⁵

14 ASDMAE-CP, Pos.16, Turchia, B. 57-54. İzmir İtalyan Delegasyonundan İstanbul İtalyan Yüksek Komiseri'ne, 16 Ocak 1920.

15 ASDMAE-CP, Pos.16, Turchia, B. 57-52. İstanbul Yüksek Komiseri Maissa'dan Dışişleri Bakanı'na ve Paris'teki İtalyan Heyeti'ne, 8 Ocak 1920.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Anadolu'da Türk ordusunun karşısında yenilgiye uğrayan Yunan ordu birlikleri, bunun intikamını almak için halk üzerindeki baskılarını artırdılar. Yunan askerlerinin bunu yaparken kimi zaman sınırları zorladığı da görüldü. 1921 başlarında yaşanan bir olay, meramımızı anlatmamıza yardımcı olacaktır. Şubat'ın ilk günlerinde Beykoz'daki Yunan Birliği'nin Komutanı Binbaşı Blacopoulos, Ankara Hükümeti'nde Müdafaa-i Milliye Vekili olan Fevzi (Çakmak) Paşa'nın eşi Fıtnat Hanım'a bir temsilci göndererek evini, kendisi kiralamak istediği için, terk etmesini bildirir. Söz konusu evde, Fıtnat Hanım kayınvalidesi Şaver Hanım ile birlikte ve bir kısmında da iki kızıyla yaşayan Ali Bey kiracı olarak bulunmaktadır. Mülk sahibinin kabul etmemesi üzerine ev, 18 Şubat'ta Binbaşı Blacopoulos gönderdiği 7 asker tarafından zor kullanılarak işgal edilir. Osmanlı polisinin müdahalesiyle askerler evi boşaltır. Fakat ertesi gün eve zorla giren bir çavuş komutasındaki 7 Yunan askeri, kiracı Ali Bey'in eşyalarını sokağa atarlar. Zorla eve yerleşen binbaşı herhangi bir kira ödemediği gibi evden kaybolan 3000 Türk Lirası değerindeki gümüş, halı ve manto gibi değerli eşyaların çalınmış olmasından korkulmaktadır.¹⁶

Yunan işgal kuvvetlerinin tedhişinin Türk ordusunun kazandığı Sakarya Meydan Muharebesi devam ederken arttığı İtalyanların da dikkatini çeker. 14 Ekim 1921 tarihinde Anadolu Jandarma Komutanlığı'ndan Doğu Akdeniz İtalyan Seferi Kuvvetler Komutanlığı'na gönderilen yazıya göre, Yunan birlikleri 4-5 Eylül gecesi Torbalı, Tire ve Ödemiş yakınlarındaki köyleri yakarak tahrip etmişlerdir. Aynı rapora göre Balatçık'tan Aziziye'ye kadar Torbalı civarındaki bütün Türk köyleri 10-11 Eylül gecesi, yaklaşık 100 kişilik Yunan birliği tarafından yakılmış ve tahrip edilmiştir.¹⁷

Sakarya'daki muharebeyi kaybeden Yunan kuvvetleri, Anadolu'da varlıklarını muhafaza etmek için, halka baskıyı artırarak toplu katliamlara yönelmişlerdir. İzmir İtalya Konsolosluğu, İstanbul Büyükelçiliği'ne gönderdiği 21 Mart 1922 tarihli yazısında yaşanan toplu katliamları bildirmiştir. Buna göre Yunan askerlerinin, Karatepe köyünde aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu sivil halkın büyük çoğunluğunu üç camide toplayarak ateşe vermeleri sonucu 150'den az olmayan sayıda insan yanarak ölmüştür. Aynı yazıya göre Torbalı kazasına bağlı Çakırbeyli, Saipler, Bozköy, Değirmendere, Akçaköy,

16 ASDMAE-Ambasciata d'Italia in Turchia (ASDMAE-AIT), B. 230-2. Müttefiklerarası Polis Kontrolü Heyeti İtalya Temsilcisi Albay Balduino Caprini'den İstanbul Büyükelçisine, 11 Mart 1921.

17 ASDMAE-CP, Pos.16, Turchia, B.57-54, ASDMAE-AP, 1919-1930, B. 1666-7787.

Yeniköy, Cumalıköy ve Tekeköy, Yunan hava saldırısına maruz kalmıştır. Bu köylerden biri olan Değirmendere'de Yunan askerleri, pek çok Türkün sırtına yük hayvanları gibi palan vurarak üstlerine binmişlerdir.¹⁸

1922 yazı Türk ordusunun bir taarruz hazırlığıyla geçerken, Yunan mezalimi de artmıştır. İzmir Başkonsolosu Kont Carlo Senni, İstanbul'da bulunan İtalya Büyükelçiliği'ne gönderdiği uzun raporda, İtalyan makamlarının tespit ettiği Yunan askerleriyle Rum ve Ermeni çetelerini yaptığı mezalimleri bildirir:

1-Çamlar'da iki kasap katledildi.

2-13 Haziran gecesi Foça yakınındaki Bağarası'nda, Muammer'in evine zorla giren bazı Yunan askeri, eşini, bıçaklayarak vahşice öldürürler. Ertesi gün cesedinde yapılan inceleme sonucunda kadının hamile olduğu anlaşılır. Haziranın ortasına doğru, Bornova yakınındaki Hamidlerde iki Türk katledilir.

3-Yunan askerleri Torbalı yakınındaki Armutlu ve Tahtacı köylerinde, Türk kızlarını kaçırdıktan sonra ırzlarına geçmişlerdir.

4-31 Mayıs'ta, Urla'da devriye gezen bir Yunan müfrezesi, 13 yaşındaki Necip isimli bir çocuğu durduk yere öldürmüştür.

5-Haziran'ın ilk haftasında Ermeni-Rum çeteleri, Akhisar'a 8 km. uzaklıktaki Yumru'da iki değirmenciye değirmenlerinde katlettiler. Akhisar'a 5 km uzaklıktaki Çağlak Boğazı'nda bir erkek ve bir kadın ve Akhisar'a 12 km uzaklıktaki Gökçe Ahmed köyünde iki erkek bu çeteler tarafından öldürüldü.

6-Mayıs'ta bir Rum-Ermeni çetesi, Akhisar'a 10 km mesafedeki Sazoba'da, aralarında kadınların da bulunduğu on kadar kişiyi katlettiler.

7-Ödemiş civarındaki Bademiye, Adagide, Kazganlı ve Yıkıklar köyleri ateşe verilmiştir. Köylerin halkı kayıptır.¹⁹

3. İşgalin Sonu

Yunan ordusu Anadolu'ya girerken olduğu gibi, Türk ordusu karşısında ağır bir hezimete uğrayıp kaçarken de savaş hukukunu ağır bir biçimde çiğneyen eylemler yapmıştır. Yunan ordusu ve hükümetinin savaş suçu işlediğinin Lo-

18 ASDMAE-AIT, B. 246-4.

19 ASDMAE-AIT, B. 246-6.

zan Anlaşması'nın 59. Maddesi'nde tarihe kayıt düşülerek bırakılmış olması bunların sonucudur.²⁰ Türk askerinin karşısında mertçe savaşamayan Yunan kuvvetleri, geri çekilirken, her türlü ihlali yapmaktan geri durmamışlardır. Geride mümkün olduğunca tahrip edilmiş kentler, kasabalar, köyler bırakmak için yangın birlikleri kurmuşlardır. Bunun içindir ki Türk ordusu, Yunan birliklerinin geri çekilirken yol üzerindeki yerleşim yerlerini yakmaya fırsat bulamamaları için insanüstü bir gayretle peşlerinden gitmiştir.

Yunan askerlerinin geri çekilirken yaptıkları mezalim hakkında da İtalyan kaynaklarında geniş bilgi bulmak mümkündür. İtalyan makamları, 26 Ağustos 1922 günü başlayan Türk taarruzunu, sonuçları kendilerini de yakından ilgilendirdiği için takip etmişlerdir. Askerî gelişmelerin yanı sıra Yunan ordusunun işlediği fiiller de tespit edilerek kayıt altına alınmıştır.

İzmir Konsolosu Kont Senni, İstanbul Büyükelçiliği'ne 2 Eylül 1922'de gönderdiği telgrafta Uşak'ın tahliye edilmeden önce Yunanlılar tarafından yakıldığını ve halkın öldürüldüğünü bildirmiştir. İtalyan diplomat, Kütahya'nın ve diğer Türk köylerinin de geri çekilirken, sistemli şekilde tahrip edildiği bilgisini de ilave etmiştir.²¹ Benzer bilgiler Afyon için de verilmiştir. Yunan ordusunun Afyon'dan İzmir'e çekilirken, pek çok katliam, yağma yaptığının ve kundaklama eylemlerinin güvenilir kaynaklar tarafından söylendiği, geri çekilirken, bütün şehir ve köyleri keyfi olarak ve sistemli bir şekilde yakıtları bildirilmiştir.²² İzmir'deki İtalyan subaylarından Viscardi de Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'na ve İstanbul'daki Levant Filo Komutanlığı'na 6 Eylül 1922'de gönderdiği telgrafta benzer bilgileri tekrarlamıştır. İtalyan subay, Manisa yakınındaki Alaşehir ve köylerinin, Türk ordusunun önünden düzensiz bir şekilde kaçan Yunanlılar tarafından yakıldığı bilgisini vermektedir.²³ Senni de 7 Eylül 1922'de İstanbul Büyükelçiliği'ne Menemen, Salihli, Turgutlu, Manisa ve buralara bağlı bütün köylerin, İzmir'e doğru kaçmakta olan Yunanlılar tarafından yakıldığını yazmaktadır.²⁴

20 Lozan Barış Antlaşması'nın 59. Maddesi şu şekildedir: "Yunanistan, savaş yasalarına aykırı olarak Anadolu'da Yunan Ordusunun veya idaresinin eylemlerinden doğan zararların tamiri mecburiyetini tanır." *Düstur*, Üçüncü Tertip, C 5, (11 Ağustos 1339-19 Teşrinievvel 1340), Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul 1931, s. 60.

21 ASDMAE-AIT, B. 251-3.

22 ASDMAE-AP, 1919-1930, B. 1677-7813, USSME, E3-38/12. İzmir Müttefikler arası İrtibat Subayı Yarbay Eduardo Giordano'dan İstanbul İtalyan İşgal Komutanlığına, 4 Ekim 1922.

23 ASDMAE-AP, 1919-1930, B, 1677-7813.

24 USSME, E3-38/1.

İtalyan makamları arasında bu yazışmaların yapıldığı günlerde İtalyan gazeteleri de Yunan askerlerinin kötülüklerine dair haberler veriyordu. *L'Idée Nazionale* Gazetesi kaçan Yunan ordusunun geçtiği bütün köy ve şehirleri yaktığını haber verip İzmir'in de aynı akıbete uğramasından korkulduğunu dile getiriyordu.²⁵ Bu korku gerçek olmuş ve İzmir'de 13 Eylül 1922 günü başlayıp 16 Eylül'e kadar devam eden büyük yangın, şehri harabe haline getirmiştir. İzmir yangını başka bir araştırmanın konusu olacak kadar kapsamlı bir işgal sonu eylemi olduğu için ayrıntılarına buradaki yerimiz yeterli olmamaktadır. Ancak sadece İzmir Müttelikler Arası İrtibat Subayı Yarbay Eduardo Giordano tarafından İstanbul İtalyan İşgal Komutanlığı'na 17 Eylül 1922'de gönderilen telgraf, İtalyanların kanaati hakkında fikir edinmemize yardımcı olabilir. İtalyan subay, 13 Eylül günü öğleye doğru Ermeni mahallesinde başlayan yangın hakkındaki kanaatinin, pek çok defa yaptıkları gibi, Türklerin gözünün korkutmak isteyen Rumlar ve Ermeniler tarafından çıkarılmış olduğunu yazmıştır.²⁶

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrıldıktan sonra hiçbir mağlup ülkenin karşılaşmadığı bir muameleye tabi tutuldu. Bu muamele, mağlup güçler arasında başkenti işgal edilen tek ülke olmasından ibaret değildi. Nitekim Mütteliklerin Avrupada kamuoylarından gizleyerek Anadolu'da Yunanistan'ın işgal güçleriyle yürüttüğü vekalet savaşı buna eklenmiştir. Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden silinişinde Yunanistan'a özel bir misyon yüklenmek istendi. İngiltere ve Fransa, Çanakkale Muharebeleri'nde ağır yenilgi almış olmalarının da getirdiği hınçla Osmanlı Devleti'ni parçalamada Yunanistan'ı kullanmak istediler. Anadolu'nun parçalanmasında Yunanistan da gönüllü bir rol üstlendi. Yunanistan'ın Batı Anadolu'ya hâkim olarak "vatan" yapma hedefinde İzmir'in işgali çok önemli bir aşama olarak tasarlandı. Bu hedefe ulaşmada, İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Yunanistan'a ihtiyaç duyduğu her türlü yardımı vermesi yeterli değildi. Bu coğrafyada yaşayan milyonlarca Türkün Yunanistan'ın egemenliğinde yaşamayı kabul etmesi gerekiyordu. Bunun mümkün olmadığını en iyi Yunanlılar bildiğinden, Türklere yönetimlerini zorla kabul ettirmek istediler. Son derece zalimane yöntemlerle, sivil halka yönelik katliamları da içerdiği belgelenmiş olan bu işgal döneminin savaş ve imha tekniklerindeki hunharlığın bağlanabileceği nedenler Müttelik propa-

25 *L'Idée Nazionale*, 10 Settembre 1922.

26 ASDMAE-AP, 1919-1930, B, 1677-7813, ASDMAE-AIT, B. 251-3.

gandasıyla alevlenmiş halde, yüzlerce yıl Türk egemenliğinde yaşamış olmalarının intikamını alma isteği sayılabilir.

Yunan mezalimi o dönemde Osmanlı Devleti tarafından İtilaf Devletleri nezdinde protesto edildi ve yabancı dilde yapılan yayınlarla da dünya kamuoyuna duyuruldu.²⁷ Bunlar ve daha sonra yapılan yayınlar faydalı olmakla birlikte en azından teoride Yunanistan'ın "müttefiki" olan İtalyan makamlarının tespit ettiği Yunan mezalimini de ortaya koymak tartışmaya boyut kazandırmaktadır. İtalyan makamlarının Yunan işgalinin nasıl cereyan ettiğini tespit ve kayıt altına almalarında Müttefiklerin "ortak" olarak Yunanistan'ı tercih ederek kendilerine haksızlık yapıldığını somut örneklerle göstermek gibi bir hedefi olsa da bu kayıtlar mazlum Türklerin yaşadıklarını göstermesi bakımından son derece önemlidir. Askerî ve sivil İtalyan makamlarının bu kapsamlı tespitleri Yunanlıları çok rahatsız etti. Bunun içindir ki, İzmir'de yaşayan İtalyanlar da Yunan yönetiminin baskılarına maruz kaldılar.²⁸ Baskılara rağmen işgal dönemi sona ererken de İtalyan makamları ve bazı İtalyan gazeteciler, Yunan mezalimi hakkında bildiklerini dünya kamuoyuna duyurmaya devam ettiler.²⁹

27 Bu yayınlardan bazıları şunlardır: *Rapports, Officiels reçus desautorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Helléniques*, Costantinople 1919; *Rapports, Officiels reçus desautorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Helléniques*, Livre II, Costantinople 1919; *Rapports, Officiels reçus desautorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Helléniques*, Livre III, Costantinople 1920; Sublime-Porte Ministère Impèrial Ottoman des Affaires Etrangères; *Atrocités Grecques, Documents et Rapports Officiels*, Costantinople 1921.

28 İzmir'deki Yunan askerî ve sivil idaresini şiddet ve haksız uygulamalarına maruz kalan İzmir'de yaşayan İtalyanlar, durumu İtalya Dışişleri Bakanlığına bildirdikleri gibi Yunan idaresini de protesto ettiler. *L'Idée Nazionale*, 18 Ottobre 1920.

29 İzmir'in kurtuluşu ve yanması gibi önemli olaylar hakkında İtalyan gazetelerine yazılar gönderdiğini bildiğimiz Filippucci Giustiniani, Yunan işgal bölgelerini de gezerek izlenimlerini çarpıcı bir şekilde kaleme almıştır. Yunanlıların geri çekilirken Manisa, Uşak, Afyon ve Eskişehir'i yaktıklarını ve İzmit bölgesinde bir İtalyan subayının, sadece bir çukurda, aralarında kadınlarla çocukların da bulunduğu cesetlerden 200 kadarını sayabildiğini kaydetmiştir. G. Filippucci Giustiniani, "Dopo l'incendio di Smirne", *Il Messaggero*, 6 Ottobre 1922; G. Filippucci Giustiniani, *Dieci anni di viaggi politici in Oriente, Turchia-Grecia-Egitto-Palestina-Siria (1914-1924)*, Casa Editrice M. Carra & C. Di Luigi Bellini, Roma, (ty), s. 251.

Sonuç

Lozan Barış Antlaşması'nı izleyen dönemde Türkiye Cumhuriyeti, Yunanlıların Anadolu'da yaptıklarını alicenap bir şekilde geçmişte bırakarak Yunanistan ile iyi ilişkiler kurmayı tercih etti ve bunu da başardı. İki ülke arasında 1930'larda dostluk ekseninde gelişen ilişkiler, Romanya ve Yugoslavya'nın da katıldığı bir Balkan Antantı'nın temellerinin atılmasını sağladı. 1934 yılından Yunanistan eski Başbakanı Venizelos'un Mustafa Kemal Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermesi, ikili ilişkilerde geline aşamayı açıkça ortaya koyduğu gibi, Yunanistan'ın da geçmişe bir nokta koyduğunu gösteren bir adım oldu. 1940'larda Anadolu halkı, kendisi yiyecek ekmeğe muhtaçken, Yunan halkına hububat yardımında bulunma cömertliğini gösterdi. Türk milletinin bu soylu davranışlarının ne kadar karşılık bulduğu geçen yılların ardından yerini soru işaretlerine bıraktı. 1994'te, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu topraklarına ayak bastığı 19 Mayıs 1919'u "*Pontus Helenizm'inin Soykırımını Anma Günü*" olarak kabul eden ve Türkiye'yi uluslararası arenada zorda bırakmak için kullanmaya başlayanlara geçmişten gereken ders ve sonuçların çıkarılacağı umuduyla Lozan Anlaşması'nın 59. Maddesi'nin hatırlatılması bugün de gerekmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri

Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito.

Sürelî Yayınlar

Il Tempo, 10 Giugno 1919.

L'Idée Nazionale, 2 Dicembre 1919; 18 Ottobre 1920; 10 September 1922.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Atrocités Grecques, Documents et Rapports Officiels, (Greek Atrocities, Official Documents and Reports), Constantinople 1921.

Buzanski, Peter, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyonun Raporu", çev. Kayhan Sağlamer, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, C 9-10, S. 49, Ekim 1971, s. 5-10.

Çelebi, Mevlüt, İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922) *Greek Massacre in Anatolia on Italian Archives Documents (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010.

Çelebi, Mevlüt, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", *XIV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 9-13 Eylül 2002 Ankara*, III. Cilt, TTK Yayını, Ankara 2006, s. 45-56.

Çelebi, Mevlüt, "İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi", *XV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 11-15 Eylül 2006 Ankara*, 5. Cilt, TTK Yayını, Ankara 2010, ss.2335-2350.

Çelebi, Mevlüt, "Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIX/İzmir'in İşgali Özel Sayısı, 2019, s. 131-154.

Düstur, Üçüncü Tertip, C 5, (11 Ağustos 1339-19 Teşrinievvel 1340), Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul 1931.

Giustiniani, G. Filippucci, "Dopo l'incendio di Smirne", *Il Messaggero*, 6 Ottobre 1922.

Giustiniani, G. Filippucci, *Dieci anni di viaggi politici in Oriente, Turchia-Grecia-Egitto-Palestina-Siria (1914-1924)*, Casa Editrice M.Carra & C. Di Luigi Bellini, Roma, (ty), s.251.

Rapports, Officiels reçus des autorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Helléniques, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops), Costantinople 1919.

Rapports, Officiels reçus des autorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Helléniques, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops), Livre II, Costantinople 1919.

Rapports, Officiels reçus des autorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Helléniques, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops), Livre III, Costantinople 1920.

Turan, Mustafa, "İstiklâl Harbi'nde "Müttefikler Arası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 4, Kasım 1991, s. 695-722.

Vassalo, Ernesto, "I greci hanno occupato Smirne fra i massacri e i saccheggi", *Il Tempo*, 9 Giugno 1919.

